

Tárgyatlan igék magyar nyelvtanulók olasz köztesnyelvében: a segédige-választás kérdése

Horváth Csaba

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola
horvicsabi0706@gmail.com

Kivonat: A tárgyatlan igék két csoportjának, az unergatív és az unakkuzatív igéknek az elkülönülését az olasz nyelvben az összetett igeidőben lévő alakok segédige-választása mutatja legmarkánsabban. Tanulmányomban a kérdés elméleti áttekintése után olasz L2-ként tanuló középiskolás diákok köztesnyelvét vizsgálom a segédige-választás szempontjából. A különböző köztesnyelvi szinteken álló diákok teljesítményét összehasonlítva olyan implikációs szekvencia alakítható ki, melyből kiderül, hogy különböző szemantikai jellemzőkkel bíró igék milyen sorrendben jelennek meg helyesen. Ezenkívül az is beilleszthető a más nyelvekben (angol, kínai, japán) leírható tendenciákba, hogy alacsonyabb szinten álló köztesnyelvekben az unergatív igéknek megfelelő alak jelenik meg nagyobb valószínűséggel.

1 Bevezetés

Az idegen nyelveket tanulók sok, hazánkban „népszerűnek” számító nyelvnél előbb-utóbb megismerkednek az összetett igeidők problémájával. Olyan nyelvek, mint a német, a francia, az olasz és más újlatin nyelvek is két segédigét alkalmaznak például a közelmúlt (*Perfekt, passé composé, passato prossimo*) vagy a befejezett jövő (*Futur II., futur antérieur, futuro composto*) képzéséhez: ezek a segédigék a ’van’ (*sein, être, essere*) és a ’birtokol’ (*haben, avoir, avere*). Bár e nyelvek eltéréseket mutathatnak a segédige-választás szempontjából, néhány dologban megegyeznek. Ezek közül a legjellegzetesebb, hogy a tárgyas igék mindig a ’birtokol’ jelentésű segédigét választják. A tárgyatlan igék viselkedése kevésbé bejósolható, így nagyobb különbségeket fedezhetünk fel nyelvek, illetve akár ugyanazon nyelv különféle változatai között is (Sorace 2000).

Jelen tanulmányban azt vizsgálom, hogy magyar anyanyelvű, olasz idegen nyelvként tanuló középiskolások milyen módon rendelik hozzá a segédigéket olasz tárgyatlan igékhez a *passato prossimo* igeidőben. Először bemutatom kutatásom elméleti háttérét, a kétféle (unakkuzatív és unergatív) igék megkülönböztetését, valamint kontinuumszerű felfogását. Kitérek az idegennyelv-elsajátítás kutatására, ennek nyelvészeti összefüggéseire. A következő fejezetben bemutatom a 176 középiskolás diákkal végzett, segédige-választással kapcsolatos kutatásomat, ismertetem eredményeit. Ezt követően beszámolok a vizsgálat gyakorlati alkalmazhatóságáról, valamint a további kutatás lehetőségeiről.

1.1 Unakkuzatív és unergatív igék

A tárgyatlan igék két csoportra osztása David M. Perlmutter 1978-as programadó cikke óta vált elfogadottá. A szerző amellett érvel, hogy az igék szemantikai tulajdonságaitól függ az egyik vagy a másik kategóriába történő besorolásuk, valamint hogy ezek a szemantikai tulajdonságok univerzálisak. A szerző felosztása szerint tehát a cselekvést kifejező tárgyatlan igék unergatívok, a történést, létezést kifejező igék, valamint azok, amelyek alanya PÁCIENS szemantikai szerepű, unakkuzatívok (Perlmutter 1978).

Csirmaz Anikó szerint is „azokat a tárgyatlan igéket, amelyek téma szerepű argumentummal jelennek meg, **unakkuzatív**, és azokat, amelyeknek egy ágens az argumentuma, **unergatív** igének nevezzük” (Csirmaz 2008: 202). A lexikális-funkcionális grammatikában a funkcionális struktúrában mindkét típusnál SUBJ címkét kap a predikátum vonzata, ám míg az argumentumstruktúrában az unakkuzatív predikátumok vonzata tetszőleges théta szerepet kaphat, az unergatív predikátumok vonzata csak AG lehet (Eszes 2002).

A két típus elkülönítésére a nyelvekben különböző tesztek dolgoztak ki. A magyarban ilyen például a kvázipasszív szerkezet és a befejezett melléknévi igeneves kifejezés (PartP) jól- vagy rosszulformáltsága (Csirmaz 2008: 201):

- [1] *Feri el van esve*
- [2] **Feri el van sétálva*
- [3] *Az elesett fiú*
- [4] **Az elsétált fiú*

Láthatjuk, hogy az [1] és [3] példák jól formáltak, hiszen a predikátum, az *elesik* ige unakkuzatív. Ez abból is belátható, hogy argumentuma (*Feri; a fiú*) PÁCIENS tematikus szerepű. A PartP pedig csak akkor helyes, ha az alanyt a cselekvés, történes vagy állapot elszenvetője vagy jellemzettje képviseli (É. Kiss 2003: 127). A [2] és [4] példák predikátuma, az *elsétál* unergatív ige, argumentumának tehát ÁGENS a tematikus szerepe, ebből következően pedig a predikátum nem foglалható PartP-be.

Az unakkuzatív-unergatív szembeállítás nyelvtipológiai különbségekben is megnyilvánul. Eszes (2002: 158) szerint a „felszíni unakkuzatív nyelvekben (pl. olasz) az intranszitiv ige argumentuma a felszínen tárgyként jelenhet meg. A mély UA nyelvekben (pl. magyar) csak alanyként realizálódhat, így nincs felszíni eltérés az UA és UE igék között”.

Az olasz nyelvre kidolgozott unakkuzativitást vizsgáló tesztek épp ezen a „tárgyszerűsége” alapulnak. Az unakkuzatív igék argumentuma ezért helyettesíthető a *ne* partikulával, a predikátum pedig alkothat PartP-t (Salvi–Vanelli 2004: 57–59):

- [5] *Sono arrivati molti attori / Ne sono arrivati molti* ('Megérkezett sok színész' / 'Közülük sokan megérkeztek')
- [6] *Qui hanno passeggiato molti attori / *Qui ne hanno passeggiato molti* ('Itt sétált sok színész' / 'Itt sétáltak közülük sokan')
- [7] *Ho letto molti libri / Ne ho letti molti* ('Elolvastam sok könyvet' / 'Sokat elolvastam közülük')
- [8] *Gli attori arrivati ieri* ('A tegnap megérkezett színészek')
- [9] **Gli attori passeggiati qui* ('Az itt sétált színészek')
- [10] *I libri letti un anno fa* ('Az egy éve elolvasott könyvek')

Az [5] és [6] példákban láthatjuk, hogy bár mindkét esetben az alany elfoglalhatja a posztverbális pozíciót (mely pedig jellemzően a tárgynak van fenntartva, hiszen az olasz alapvetően SVO típusú nyelv), csak az *arrivare* 'megérkezik' esetében helyettesíthető az alany a *ne* partikulával, mely egyébként, amint [7] is mutatja, a tranzitív igék tárgya helyett is állhat. Az unergatív *passeggiare* 'sétál' ige-nél tehát nem alkalmazható. [8]–[10] szerint csak az unakkuzatív mondatok alanya és az akkuzatív mondatok tárgya lehet PartP bővítménye.

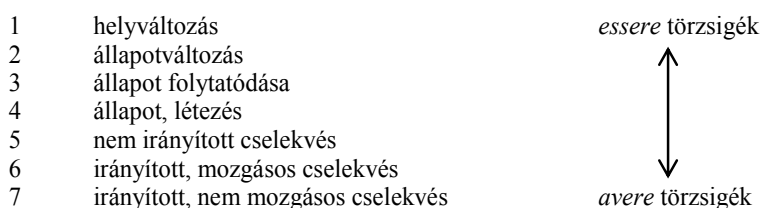
A jelen tanulmány szempontjából mégis a legfontosabb különbség az unakkuzatív és az unergatív igék között a segédige-választásban rejlik: az unakkuzatív igék rendszere az *essere*, az unergatív igék pedig az *avere* segédigével képzik összetett ige-idős alakjaikat (Salvi–Vanelli 2004: 107–108).

A segédige-választás kérdését Rohlf (1969: 119–112) történeti oldalról mutatja be. Bár a klasszikus latin nem használt (cselekvő igékben) összetett igeidőket, fennmaradtak olyan *habere* + Part alakok, melyek alanyát a nyelv változása során egyre inkább a cselekvés elindítójaként értelmezték. Az *esse* + Part alakok a deponens igékben jelen voltak, ám később jelentésük kiterjedt a cselekvésben foglalt cél elérésére, azaz a télikusságra. Salvi és Vanelli (2004: 52–53) szerint is a [-ÁGENS, +télius] az unakkuzatív, a [+ÁGENS, -télius] az unergatív igék szükséges (ám nem elégséges) feltétele.

1.2 Ingadozás a segédige-használatban

Ugyanakkor több kutatás is arról számol be, hogy a segédige-választás nyelvek között egyazon jelentésű ige-nél is különböző lehet, sőt, egy nyelven belül is ingadozhat. Loporcaro (2007) a relációs grammatika keretein belül amellel érvel, hogy a mondatok unakkuzativitása szintaktikai jellegzetesség (tartalmazza az egyik argumentum 2-ből 1-gyé – azaz tárgyból alannyá – történő fellépését), független a predikátum szemantikai jellemzőitől. Ugyanő (2006) az újlatin nyelvek között és az egyes nyelveken belüli ingadozásra is szintaktikai magyarázatot ad.

Sorace (2000: 859–860) ezzel szemben az igék szemantikai tulajdonságaiból indul ki. Az ingadozás mértéke szerint beszélhetünk stabil törzsigékről és instabil periférius ige-kről. A stabilitás/instabilitás bizonyos ige-ek nyelvek között, adott nyelven belül, aspektuális-tematikus, valamint diakronikus szempontból is jellemez, de megfigyelhető az egyes L1 és L2 beszélőknél is. A segédige-választás szempontjából Sorace az 1. ábrán található kontinuumot állítja fel:

1. ábra. A tárgyatlan igék segédige-választása Sorace (2000) nyomán

Ami a tárgyatlan igék két csoportjának L2-ben történő viselkedését illeti, az „unakkuzatív csapda” hipotéziséről kell szót ejtenünk. Oshita (2001) – angol, kínai és

japán példákon keresztül – azt mutatja be, hogy a fejlődés kezdeti stádiumában a tárgyatlan igék egyetlen csoportot alkotnak, mely az unergatív igékre jellemző tulajdonságokkal rendelkezik. Ezt Oshita egy *Single Argument Linking Rule*-nak nevezett köztesnyelvi szabállyal magyarázza. Eszerint egy tárgyatlan ige egyetlen nominális argumentuma mindenképpen külső argumentum (tehát alany). Ez az unergatív igékre jellemző: az unakkuzatív argumentuma belső, azaz tárgyi jellegű.

1.3 A köztesnyelvek fejlődése az idegennyelv-elsajátítás során

Az idegennyelv-elsajátítás modelljei a köztesnyelvek (interlanguages) vizsgálatán alapulnak. A köztesnyelv fogalmát Selinker (1972) vezette be: ez egy olyan önálló, dinamikus nyelvi rendszer, melynek forrása a nyelvtanuló azon igyekezete, hogy reprodukáljon egy L2-t. A köztesnyelv önálló, mert bizonyos elemei sem az L1-ben, sem az L2-ben nem találhatók meg, és dinamikus, mert folyamatosan változik, ideális esetben az L2-höz közelít. A köztesnyelvi fejlődés során egyes elemek különböző folyamatok (pl. L1 transzfer, túláltalánosítás) hatására megállhatnak a fejlődésben, ezt nevezzük fosszilizációnak.

Az olasz L2 köztesnyelvi fejlődését ez idáig legteljesebben a „paviai projekt” (*Progetto di Pavia*) keretein belül dolgozták fel (pl. Chini 2005: 94). Az Anna Giacalone Ramat által vezetett kutatócsoport különböző olasz nyelvi elemek elsajátításának sorrendjét vizsgálta Olaszországban élő külföldi állampolgároknál. Fontos kiemelni, hogy a bevándorlók esetében jellemzően spontán elsajátításról, nem pedig formális tanulásról van szó (Giacalone Ramat 1993: 367). Felmerülhet a kérdés, hogy milyen különbségek vannak a spontán és az irányított módon elsajátított L2 között. Krashen (1982: 10) arra hívja fel a figyelmet, hogy az elsajátított (*acquired*) és megtanult (*learned*) elemeket más-más célra használjuk: az elsajátított elemeket inkább a jelentés, a megtanult elemeket inkább a forma kifejezésére. Bettoni (2007: 137–138) pedig amellet érvel, hogy a formális oktatás nem tudja megváltoztatni az elsajátítás természetes sorrendjét, csak az egyes elemek pontos használatát segítheti elő.

2 Kísérlet

Kutatásomban arra keresem a választ, hogy vajon a Sorace által leírt kontinuum milyen módon jelenik meg az olaszt L2-ként tanuló magyar középiskolások köztesnyelvében. Kiinduló hipotézisem – Soracéval összhangban – az, hogy az *essere* vagy *avere* segédigét választó törzsigék hamarabb jelennek meg helyes alakban, valamint hogy a köztesnyelvek fejlődése során megfigyelhető dinamikus átrendeződés a L2 alakok felé irányul. A kísérletnek számot kell adnia az unakkuzatívcsapda-hipotézisről is.

2.1 Minta

A kísérletben 176 budapesti 16 és 20 év közötti középiskolás diák vett részt. 5 gimnázium 13 nyelvi csoportjában végeztem vizsgálatot. A diákok 2–4 éve tanulták az olasz nyelvet, egy nyelvi tagozatos csoport kivételével heti 3–5 órában. A mintában nem szerepelt olyan kétnyelvű diák, akinek az egyik L1-e olasz lett volna. Az osztályok

részletes adatait az 1. táblázatban mutatom be. A táblázat a csoportok kódja mellett a nemek arányát, az átlagéletkort, valamint az eddigi éves olaszóra-számok összegét is tartalmazza (tehát ha valaki harmadik éve tanul olaszul heti három órában, a megfelelő oszlopban 9-es szám szerepel):

1. táblázat. A kísérletben részt vevő csoportok adatai

Osztály kódja	Lány	Fiú	Átlagos életkor (év)	Eddigi olaszóra-számok
A01	6	7	17,85	14
A02	10	3	16,77	10
K01	10	4	16,93	24
K02	13	2	16,67	11
M01	12	0	16,92	9 és 13
M02	10	6	18,25	14 és 18
S01	5	5	17,90	9 és 12
S02	7	4	16,27	6
S03	9	7	16,88	9 és 12
S04	13	0	16,85	7
S05	7	6	15,92	8
V01	8	6	16,86	11
V02	11	5	18,00	7 és 14
Összesen	121	55		

Azokban a sorokban, ahol az olaszórák számánál két érték is szerepel, vagy újonnan érkezett diákokról, vagy pedig több csoport összevonásáról van szó.

2.2 Módszer

A diákoknak egy 43 olasz és 10 magyar mondatból álló kérdőívet kellett kitölteniük. Az olasz mondatokhoz magyar fordításukat is mellékeltem annak érdekében, hogy a diákok kiindulhassanak a szó jelentéséből azoknál az igéknél is, amiket esetleg nem ismernek.

A 43 olasz mondat mindegyike a legkorábban elsajátítható összetett igeidőben, a *passato prossimo*-ban volt. A mondatok mindegyikében más ige szerepelt, ezek közül 28 segédigéje *essere*, 12 *averé*s, 3 ige segédige-használata pedig ingadozó. Az igéket a Magyarországon legszélesebb körben elterjedt középiskolai olasz nyelvkönyv, a *Nuovo Progetto italiano* (Magnelli–Marin 2013) 1a és 1b kötetének szöszedete alapján válogattam ki.

Az első, feleletválasztós feladatban a lehetséges két segédige közül kellett kiválasztani a szerintük helyeset (22 mondat), a másik feladat (21 mondat) pedig a nyelvtani helyesség megítélését célozta meg: a diákoknak arról kellett dönteniük, hogy a mondat helyes-e vagy sem, a helytelennek ítélt mondatokat javítaniuk kellett. A diákok tudták, hogy a *passato prossimo* segédigéjére kell különösen figyelniük.

A harmadik feladatban 10 magyar mondat nyelvtani helyességét kellett megítélni. Azt kívántam ezzel kiszűrni, hogy vannak-e nem magyar anyanyelvű diákok a mintában, de az eredmények átvizsgálása után nyilvánvalóvá vált, hogy a minta ebből a szempontból teljesen homogén: csaknem mindenki hibátlanul teljesítette a feladatot.

Módszertani problémákat vehet fel az a tény, hogy a két olasz nyelvű feladat pusztán nyelvtani jellegű volt, a diákoknak a tartalom helyett a formára kellett koncentrálni. Több kutatás talált összefüggéseket a kontextus és a köztesnyelv jellege között. Tarone (1982, idézi Ellis 1994: 145–147) egy kontinuumot feltételez, melynek két végpontján az úgynevezett „vernakuláris stílus” és az „óvatos stílus” található. Az előbbi az informális beszédre jellemző, ahol a hangsúly a tartalom van: a vernakuláris stílus inkább a pidgin nyelvekre emlékeztet, ugyanakkor ez a köztesnyelvi forma a leginkább konzisztens. Az óvatos stílus akkor jelentkezik, amikor a beszélő a tartalom helyett a formára koncentrálni: nagyobb arányban fordulnak elő helyes L2 formák vagy L1-ből érkező transzferek, így maga a köztesnyelvi stílus kevésbé konzisztens. Egy nyelvtani helyesség megítélését célzó feladat az óvatos stílust fogja előhívni, melyből bár azt megtudjuk, mit tanult meg a nyelvtanuló, arra nem derül fény, hogy spontán beszédhelyzetben mit használna. A jelen vizsgálatban azért választottam ezt a megoldást, mert így biztos lehettem benne, hogy minden vizsgálni kívánt ígéalak előfordul, és a diákok segédigét is választanak hozzá. A *passato prossimo* fejlődésének első fázisában ugyanis a L2 beszélők jellemzően segédige nélküli Part-ot használnak, mely egyelőre a perfektív aspektust jelöli, a segédige megjelenésével kerül kifejezésre az időbeliség is (Giacalone Ramat 1993: 375).

2.3 Az adatok feldolgozása, rendszerezése

A vizsgálatban kapott adatok feldolgozása során úgy döntöttem, hogy a diákokat nem egyesével vizsgálom, hanem több diákból álló csoportokat hasonlítok össze. Kutatásom célja nem egyéni fejlődési ütemek feltérképezése volt – bár a köztesnyelv általában az egyes nyelvtanulókra jellemző rendszer (Ellis 1994) –, inkább tendenciákat terveztem felvázolni.

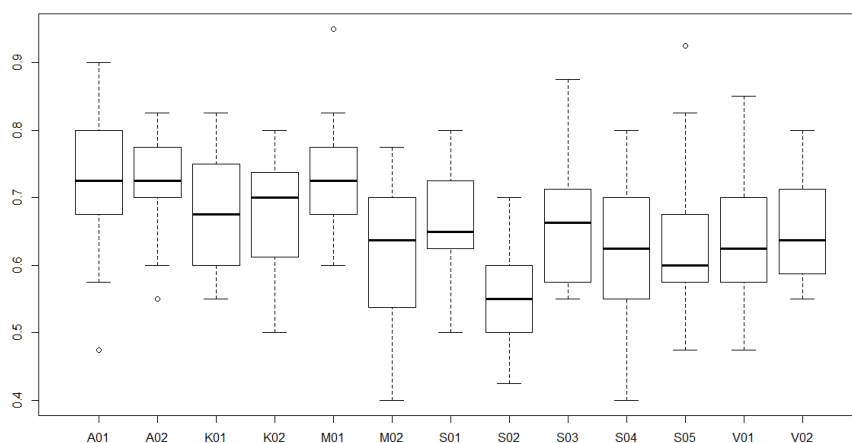
Két szempontból dolgoztam fel az adatokat. Az első az adott válaszok helyes-helytelen volta, a másik pedig a segédige-választás szerint történt. A két szempont nagyrészt átfedi egymást, ám a 3 ingadozó ígét, melyek mindkét segédigével állhatnak ugyanazon jelentésben, csak a második szempontból értékeltem, hiszen ezekben az esetekben nem beszélhetünk helyes / helytelen válaszokról.

A diákok csoportosítására kézenfekvő megoldásnak tűnt az osztályok összehasonlítása. Előnye, hogy így az életkor és a kapott oktatás szempontjából homogén csoportokat kapunk. Ám az egyes osztályok eredménye nagyon heterogénnek mutatkozott. A 2. ábra mutatja a helyes válaszok arányát az osztályokon belül:

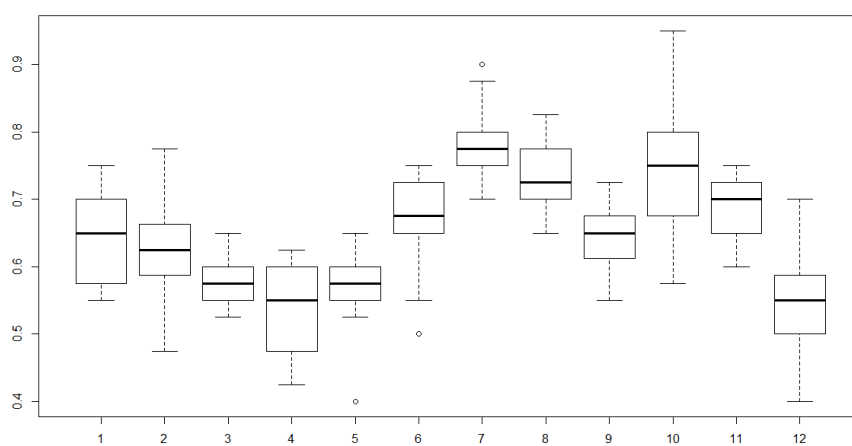
Látható, hogy az egyes osztályokba járó diákok teljesítménye nagyon eltérő: nem ritka a 35–40%-os különbség sem. Mivel nem az idegennyelv-elsajátítás külső faktorai állnak kutatásom középpontjában, helyesebbnek találtam az eredmény szempontjából homogén csoportokat létrehozni. Lightbrown (1984, idézi Ellis 1994: 113) megállapításával értek egyet: az idegennyelv-elsajátítás kutatásában mind az L1, mind az input, mind szociolingvisztikai faktorok szempontjából egymásnak ellenmondó eredmények születnek, ezért bár nem kizárt bizonyos fejlődési mintázatok léte – magam is ezeket igyekszem vizsgálni – ezek általános tendenciákkal való kölcsönhatását még nem sikerült felderíteni.

A külső faktorok (életkor, nem, eddigi olaszórák száma) kihagyásával csak az egyes kérdésekre adott helyes válaszokat vettem alapul a minta csoportosításánál. Az R statisztikai program segítségével bináris hierarchikus klaszteranalízist végeztem,

melynek során végül 12 klasztert különíttem el. A 3. ábra mutatja a klaszteranalízis során létrejött csoportok teljesítményét.

2. ábra. Az egyes osztályok által elért eredmények ábrázolása dobozdiagramon (x = osztály, y = helyes válaszok aránya)

3. ábra. A klaszterek eredményeinek ábrázolása dobozdiagramon (x = klaszter száma, y = helyes válaszok aránya)

A klaszteranalízis során a helyes válaszok szempontjából homogénebb csoportokat sikerült létrehozni. A dobozdiagramon látszik, hogy a klaszterek interkvartilis terje-

delme kisebb az 1. ábrán látott csoportokénál. A bináris analízis lehetővé teszi, hogy az egyes igékre adott helyes vagy helytelen válaszok mintázata alapján lehessen csoportosítani a tanulókat, hiszen mind az egyes adatok csoportokba rendezése, mind az egyes klaszterekben helyes választ kapott igék azonosítása megtörténik (Li 2006).

2.4 Eredmények

A 2. táblázatban azt követhetjük nyomon, hogy az egyes igékre klaszterenként milyen arányban érkezett helyes válasz. Az igék a teljes mintában kapott helyes válasz aránya szerinti növekvő sorrendben, a klaszterek pedig a helyes válaszok összesített aránya szerinti növekvő sorrendben vannak. Az igék mellett a Sorace-féle skála alapján történt besorolásuk található zárójelben. A cellák színezése a könnyebb áttekinthetőséget szolgálja: minél kisebb a cellában szereplő érték (tehát a helyes válaszok aránya), annál sötétebb a cella színe.

A kapott eredményekből egy elsajátítási szekvencia rajzolódik ki. Az elsajátítási mintázatok vizsgálatának nagy része longitudinális kísérletekhez kapcsolódik, ám hasonló szekvenciák kialakítása keresztmetszeti vizsgálatok során sem lehetetlen (Ellis 1994: 75). E tekintetben Dulay, Burt és Krashen (1982, idézi Chini 2005: 88) álláspontját követem, mely szerint az elsajátítás sorrendje különböző csoportok esetén az egyes elemek helyes használatának arányából állapítható meg.

A táblázatból az a (nem egészen kifejezett) tendencia is látható, hogy ha egy csoport tagjai nagy arányban választottak egy igéhez helyes segédigét, az adott ige feletti sorokban található igéket is helyesen használják. Tiszta formájában ez implikációs skálaként jelenne meg, ahol x érték helyessége magával vonzza a skálán felette elhelyezkedő y érték helyességét is (Rickford 2002). Ugyanakkor a fenti mintában nagyon nagy arányban fordulnak elő olyan deviáns értékek, melyek ellentmondanak ennek a szabálynak. Ez a vizsgálandó nyelvi elemek (az egyes igék) nagy számával magyarázható: bevezető tankönyvek (pl. Ellis 1994; Chini 2005; Rickford 2002) tanúsága szerint a tiszta implikációs skálák jellemzően maximum 8–10 elemet tartalmaznak listánk 40 elemével szemben.

Ha az összesített eredményeket a Sorace-féle kontinuummal vetjük egybe, azt láthatjuk, hogy a lista első hét helyén a skála két végpontjához, tehát az *averét* vagy *esserét* választó törzsigék csoportjához tartozó elemek vannak. A lista végén, az utolsó hat helyen a 6-os („irányított, mozgásos cselekvés”) és 4-es („állapot”) kategóriához tartozó igék állnak. A két végpont közötti helyeken minden kategóriához tartozó ige előfordul, a kép korántsem szabályos. Ez több tényezőnek is betudható. Törzsigéknek a rangsor közepén-alján elfoglalt helye magyarázható például az adott szó ritkább előfordulásával. Nyelvtanulók az L1-et beszélőknél nagyobb arányban támaszkodhatnak egy adott segédige + Part alak gyakoriságára, mint a szintaktikai-szemantikai környezetre (Rastelli 2010). Ugyanakkor a kapott eredmények nem támasztják alá, hogy közvetlen összefüggés lenne a szó gyakorisága és helyes használata között. A *Corpus e Lessico di Frequenza dell'Italiano Scritto (CoLFIS)*, egy online olasz írott nyelvi gyakorisági szótár adatai alapján a 3. táblázatban szereplő igék gyakorisága volt nagyobb 1000-nél (Bertinetto et al. 2005).

Látható, hogy a magas találati arányt elért 7-es kategóriájú igék közül egy sem szerepel a listán, a nagy gyakoriságú *riuscire* 'sikerül' és *bastare* 'elegendő' viszont kevés helyes választ kapott. Az okok különbözők lehetnek. Több ige (*aprire* 'kinyit', *kinyílik*, *finire* 'befejez, befejeződik', *cominciare* 'elkezd, elkezdődik', *continuare*

'folytat, folytatódik') a kérdőívben mediális jelentésében szerepel. A CoLFIS gyakorisága így ezekben az esetekben torzít, hiszen ugyanazon lemmához tartozónak veszi az igék mindkét jelentését.

2. táblázat. A klaszterek helyes válaszainak aránya igénként

ige	4	12	5	3	2	9	1	6	11	8	10	7
uscire (1)	1,00	0,91	1,00	0,94	1,00	1,00	1,00	0,88	1,00	1,00	1,00	1,00
andare (1)	1,00	0,82	0,77	1,00	1,00	1,00	0,80	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
pranzare (7)	0,93	1,00	1,00	1,00	0,91	0,87	1,00	0,59	1,00	1,00	0,96	0,84
venire (1)	0,93	0,36	0,77	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,96	0,96
giocare (7)	0,93	0,64	1,00	1,00	0,91	0,93	1,00	0,65	0,82	1,00	1,00	0,92
entrare (1)	0,86	0,64	0,92	1,00	0,91	1,00	0,60	0,94	0,91	1,00	0,96	1,00
ritornare (1)	0,86	0,64	0,69	0,94	0,91	0,93	1,00	0,82	0,91	1,00	1,00	0,96
sparire (2)	0,86	0,91	0,92	0,94	0,91	1,00	0,20	1,00	1,00	1,00	0,83	1,00
piacere (4)	0,79	1,00	0,85	0,72	1,00	1,00	0,60	0,76	1,00	0,92	0,96	0,84
morire (2)	0,14	0,55	0,92	1,00	0,91	0,93	1,00	1,00	1,00	1,00	0,96	0,96
rimanere (3)	0,57	0,45	0,77	0,72	1,00	0,93	1,00	1,00	1,00	1,00	0,87	0,88
arrivare (1)	0,86	0,36	0,69	0,78	1,00	1,00	1,00	1,00	0,73	0,92	0,87	0,92
partire (1)	0,93	0,36	0,69	0,89	0,91	0,73	1,00	0,88	0,91	0,92	1,00	0,88
nascere (2)	0,07	1,00	0,38	0,83	0,91	0,93	1,00	1,00	0,82	0,92	1,00	1,00
succedere (2)	0,36	0,73	0,69	0,89	0,73	0,87	0,80	0,82	0,73	1,00	0,83	0,96
dormire (5)	0,79	0,91	0,38	1,00	0,91	0,40	1,00	0,24	1,00	0,92	0,96	0,60
fumare (7)	0,79	0,73	0,92	1,00	1,00	0,40	1,00	0,06	0,45	1,00	0,87	0,88
continuare (3)	0,79	0,55	0,77	0,67	0,18	0,80	0,60	0,65	0,82	0,92	0,70	0,96
cadere (1)	0,86	0,73	0,38	0,56	0,64	0,93	0,20	0,88	0,64	0,92	0,70	0,92
cambiare (2)	0,50	0,45	0,38	0,44	0,27	0,93	1,00	0,88	0,45	0,92	0,74	0,84
dimagrire (2)	0,43	0,64	0,92	0,28	0,36	0,87	0,20	0,88	0,82	0,54	0,83	0,92
aprire (2)	0,21	0,73	0,69	0,33	0,73	0,93	0,20	0,94	0,45	0,85	0,65	0,92
reagire (7)	0,86	0,18	0,46	0,83	0,55	0,60	0,80	0,35	0,27	0,92	0,96	0,76
esplodere (2)	0,29	0,91	0,31	0,28	0,27	0,87	0,00	0,88	1,00	0,85	0,70	0,96
soffiare (4)	0,93	0,45	0,62	0,83	0,91	0,00	1,00	0,06	0,36	0,85	0,65	0,40
saltare (6)	0,71	0,18	0,69	0,56	0,45	0,93	0,00	0,76	0,64	0,92	0,22	0,84
ballare (6)	0,57	0,27	0,46	0,72	0,45	0,33	1,00	0,35	0,09	0,69	0,96	0,48
finire (2)	0,43	0,36	0,62	0,11	0,09	0,13	0,60	0,59	1,00	0,62	0,61	1,00
esagerare (7)	0,50	0,27	0,69	0,28	0,64	0,13	0,80	0,94	0,36	0,46	0,17	0,72
sembrare (4)	0,43	0,36	0,23	0,22	0,64	0,33	0,60	0,71	0,64	0,00	0,83	0,92
scadere (2)	0,36	0,27	0,00	0,06	0,36	0,73	0,00	0,71	0,91	1,00	0,43	0,96
cominciare (2)	0,07	0,45	0,38	0,39	0,27	0,13	0,60	0,82	0,64	0,31	0,70	1,00
mancare (4)	0,00	0,82	0,08	0,28	0,27	0,73	0,00	0,94	0,82	0,31	0,78	0,72
abitare (7)	0,29	0,36	0,54	0,44	0,27	0,27	1,00	0,00	0,36	0,62	0,78	0,00
riuscire (4)	0,21	0,18	0,23	0,00	0,82	0,27	0,60	0,24	0,55	0,15	0,43	0,44
bastare (4)	0,21	0,36	0,15	0,00	0,18	0,33	0,00	0,47	0,82	0,00	0,61	0,48
costare (4)	0,00	0,45	0,15	0,11	0,09	0,27	0,00	0,76	0,00	0,31	0,48	0,72
correre (6)	0,00	0,27	0,23	0,00	0,09	0,13	1,00	0,29	0,00	0,23	0,39	0,32
viaggiare (6)	0,07	0,36	0,31	0,11	0,36	0,00	0,40	0,00	0,36	0,08	0,22	0,20
camminare (6)	0,21	0,36	0,23	0,06	0,27	0,00	0,20	0,00	0,18	0,00	0,30	0,20

3. táblázat. A leggyakoribb igék kategóriái és találati arányuk

igék	gyakoriság	kategória	helyes válaszok aránya
uscire	1267	1	0,98
andare	4400	1	0,95
venire	1977	1	0,91
entrare	1149	1	0,89
rimanere	1607	3	0,85
arrivare	2614	1	0,84
nascere	1169	2	0,82
continuare	1388	3	0,70
aprire	1080	2	0,64
finire	1586	2	0,51
sembrare	2447	4	0,49
cominciare	1427	2	0,48
riuscire	2050	4	0,34
bastare	1132	4	0,30

Bár kutatásomban külső faktorokat közvetlenül nem vizsgáltam, érdemesnek tartottam összevetni a klaszterek eredményeit a klasztereket alkotó diákok életkorával, heti olaszóra-számával, valamint nemével. Az első két változó nem korrelált az eredményekkel, ám a fiúk aránya az egyes klasztereken belül igen: $r(10) = -0,698$, $p < 0,05$. Sok kutatás ténylegesen a nők jobb idegen nyelvi teljesítményéről számol be (pl. Boyle 1987, idézi Ellis 1994: 202), ám mintám mérete és alacsony reprezentativitása nem teszi lehetővé ennek alátámasztását, hiszen az eredmény más külső tényezőknél (oktatási módszerek, olasz nyelvet választók aránya stb.) is betudható.

A 4. táblázat azt ábrázolja, hogy az egyes igékhez milyen arányban rendeltek a tanulók *essere* (1,00) és *avere* (2,00) segédigét. Az igék sorrendje a legegységesebbben *esserét* választótól az egyértelműen *averét* választókig terjed, a klaszterek sorrendje a legtöbb *averét* választótól halad. Minél sötétebb egy cella (és minél nagyobb egy érték), annál nagyobb arányban kapott az adott ige *avere* segédigét.

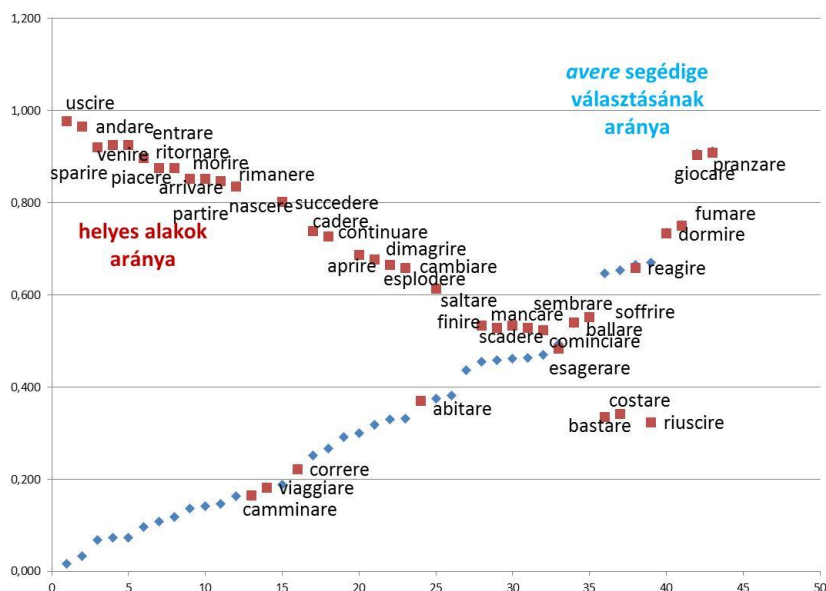
Az eredményekből hasonló implikációs jellegű tendencia rajzolódik ki, mint a 3. táblázatnál. Ha egy klaszter tagjai a lista alján lévő igékhez *essere* segédigét rendeltek, valószínű, hogy a sorban fölötte elhelyezkedő igéknél is ezt választják. Ha a Sorace-féle skálával vetjük össze a kapott eredményeket, azt állíthatjuk, hogy az *esserét* választó törzsigék mind a lista elején, az *averét* választó törzsigék pedig a végén állnak. A 2–6-os kategóriába tartozó igék használata ingadozóbb, ám bizonyos összhangot itt is találhatunk az eredmények és Sorace kategóriái között.

Mint már arról korábban szó volt, a vizsgálatban 28 *esserés*, 12 *averés* és 3 ingadozó tárgyatlan ige szerepelt. A 3. táblázat adataival összevetve az eredményeket, általában elmondható, hogy a helyes válaszok számát tekintve rosszabbul teljesítő klaszterekben az *averés* változatok vannak túlsúlyban. Ez – bár a minta kis mérete nem tesz lehetővé ilyen mérvű következtetéseket – összhangban áll Oshita (2001) már említett unakkuzatívcsapda-hipotézisével: alacsonyabb nyelvi szinteken a tárgyatlan igék egységesen, az unergatív igéknek megfelelő módon viselkednek.

A 4. ábra a 3. és a 4. táblázat eredményeit összesítve mutatja be (a 4. táblázat értékeiből a jobb ábrázolás érdekében 1,00-t levontam).

4. táblázat. A segédige-választás arányai klaszterenként

igék	1	4	3	5	2	12	8	10	11	9	7	6
uscire (1)	1,00	1,00	1,06	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,12
andare (1)	1,20	1,00	1,00	1,23	1,00	1,18	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
venire (1)	1,00	1,07	1,00	1,23	1,00	1,64	1,00	1,04	1,00	1,00	1,04	1,00
sparire (2)	1,80	1,14	1,06	1,08	1,00	1,00	1,00	1,17	1,00	1,00	1,00	1,00
entrare (1)	1,40	1,14	1,00	1,08	1,09	1,36	1,00	1,04	1,09	1,00	1,00	1,06
ritornare (2)	1,00	1,14	1,06	1,25	1,09	1,36	1,00	1,00	1,09	1,07	1,04	1,18
piacere (4)	1,40	1,08	1,28	1,15	1,00	1,00	1,08	1,04	1,00	1,00	1,13	1,24
morire (2)	1,00	1,85	1,00	1,08	1,09	1,45	1,00	1,04	1,00	1,07	1,04	1,00
rimanere (3)	1,00	1,43	1,28	1,23	1,00	1,50	1,00	1,13	1,00	1,07	1,12	1,00
arrivare (1)	1,00	1,14	1,22	1,31	1,00	1,56	1,08	1,13	1,27	1,00	1,08	1,00
partire (2)	1,00	1,07	1,11	1,31	1,09	1,60	1,08	1,00	1,09	1,27	1,12	1,12
camminare (6)	1,20	1,21	1,06	1,23	1,27	1,36	1,00	1,30	1,18	1,00	1,20	1,00
nascere (2)	1,00	1,93	1,17	1,62	1,09	1,00	1,08	1,00	1,18	1,07	1,00	1,00
succedere (2)	1,20	1,64	1,11	1,31	1,11	1,27	1,00	1,17	1,27	1,13	1,04	1,18
viaggiare (6)	1,40	1,07	1,11	1,31	1,36	1,40	1,08	1,23	1,36	1,00	1,20	1,00
correre (6)	2,00	1,00	1,00	1,23	1,09	1,27	1,25	1,39	1,00	1,14	1,33	1,29
cadere (1)	1,80	1,14	1,44	1,62	1,36	1,11	1,08	1,30	1,36	1,07	1,08	1,12
continuare (3)	1,40	1,21	1,33	1,23	1,82	1,40	1,08	1,30	1,18	1,20	1,04	1,35
appartenere (4)	1,60	1,57	1,33	1,38	1,64	1,22	1,31	1,26	1,27	1,20	1,08	1,12
cambiare (2)	1,00	1,50	1,56	1,62	1,73	1,55	1,08	1,26	1,55	1,07	1,13	1,12
dimagrire (2)	1,80	1,57	1,72	1,08	1,60	1,30	1,46	1,14	1,18	1,13	1,08	1,12
aprire (2)	1,80	1,79	1,67	1,31	1,20	1,27	1,15	1,35	1,55	1,07	1,08	1,06
esplodere (2)	2,00	1,71	1,72	1,69	1,73	1,09	1,15	1,24	1,00	1,13	1,04	1,12
vivere (4)	1,40	1,57	1,39	1,46	1,27	1,64	1,62	1,57	1,27	1,21	1,16	1,18
abitare (4)	2,00	1,31	1,44	1,54	1,27	1,36	1,62	1,78	1,36	1,27	1,00	1,00
saltare (6)	2,00	1,23	1,41	1,31	1,55	1,80	1,08	1,78	1,36	1,07	1,16	1,24
piovere (4)	1,80	1,64	1,61	1,77	1,45	1,45	1,46	1,43	1,27	1,20	1,20	1,35
finire (2)	1,40	1,57	1,89	1,38	1,91	1,64	1,38	1,36	1,00	1,86	1,00	1,38
sembrare (4)	1,40	1,57	1,78	1,77	1,36	1,60	2,00	1,17	1,36	1,67	1,04	1,29
scadere (2)	2,00	1,64	1,94	2,00	1,60	1,67	1,00	1,55	1,09	1,27	1,04	1,29
cominciare (2)	1,40	1,92	1,61	1,62	1,70	1,55	1,69	1,30	1,36	1,87	1,00	1,18
mancare (4)	2,00	2,00	1,72	1,92	1,73	1,18	1,69	1,22	1,18	1,21	1,28	1,06
esagerare (7)	2,00	1,50	1,29	1,69	1,64	1,30	1,46	1,17	1,36	1,14	1,72	1,94
ballare (6)	2,00	1,57	1,72	1,46	1,45	1,27	1,69	1,96	1,09	1,33	1,48	1,35
soffrire (4)	2,00	1,93	1,83	1,62	1,91	1,50	1,85	1,65	1,36	1,00	1,40	1,06
reagire (7)	1,80	1,86	1,83	1,46	1,55	1,22	1,92	1,96	1,27	1,60	1,76	1,35
riuscire (4)	1,40	1,79	2,00	1,77	1,18	1,80	1,85	1,57	1,45	1,71	1,56	1,76
bastare (4)	2,00	1,79	2,00	1,83	1,82	1,56	2,00	1,36	1,18	1,64	1,50	1,53
costare (4)	2,00	2,00	1,89	1,83	1,91	1,50	1,69	1,52	2,00	1,73	1,28	1,24
dormire (5)	2,00	1,79	2,00	1,38	1,91	1,91	1,92	1,96	2,00	1,43	1,60	1,24
fumare (7)	2,00	1,79	2,00	1,92	2,00	1,73	2,00	1,87	1,45	1,40	1,92	1,06
giocare (7)	2,00	1,93	2,00	2,00	1,91	1,70	2,00	2,00	1,82	1,93	1,92	1,65
pranzare (7)	2,00	1,93	2,00	2,00	1,91	2,00	2,00	1,96	2,00	1,87	1,84	1,63

4. ábra. A helyes válaszok és a segédige-választás összefüggései (piros négyzet = 3. táblázat, kék rombusz = 4. táblázat összesített eredménye)

Azokról az igékről kell számot adnunk, melyek nagy arányban kaptak helytelen segédigét, melyek nem illeszthetők rá a helyes alakok által alkotott görbére. A *camminare* 'sétál', *viaggiare* 'utazik', *correre* 'fut' esetében a magyarázat az lehet, hogy ezekhez a mozgást jelölő igékhez a diákok az *andare* 'megy', *venire* 'jön' stb. mintájára választottak *essere* segédigét. Valójában ezeknél az igéknél is lehetséges *essere* segédige, de csak télikus jelentésben:

[11] *Gianni ha camminato per tre ore* ('Gianni két órát sétált')

[12] *Gianni è camminato a casa* ('Gianni hazasétált')

A kérdőívben a [11]-es példához hasonló, atélikus jelentésben álltak az igék, így a télikusság szerint megkülönböztetés hiánya is okozhatta a hibás alakok túlsúlyát.

Az *avere* segédigével járó *abitare* 'lakik' a hasonló jelentésű, ámde ingadozó segédige-választó *vivere* 'él' analógiájára működött: 0,395 és 0,413 az *avere* választási aránya ennél a két igénél. A *riuscire* 'sikerül' ige alanya ÁGENS szerepűnek tűnhet:

[13] *Sono riuscito a fare il compito* ('Sikerült megcsinálnom a feladatot', szó szerint 'Sikerültem megcsinálni a feladatot')

Láttuk, hogy az ÁGENS szerep rendszerint az unergatív, *averés* igékkel párosul. A *riuscire* esetében azonban történetileg motivált az *essere* segédige használata: az unakkuzatív *uscire* 'kimegy' igéből származik.

A *costare* 'kerül (pénzbe)' és a *bastare* 'elegendő' esetében pedig az a magyarázat kínálkozik, hogy a *CoLFIS* adatai szerint a nem összetett *imperfetto* (folyamatos múlt) időben is nagyarányú a használatuk.

3 Összegzés

Megállapítható, hogy a kísérletben részt vevő diákok L2 olasz köztesnyelve eltérő mértékben tartalmaz a segédige-választásra vonatkozó szabályokat, és ezekből – bizonyos keretek között – implikációs hierarchia építhető fel. Általánosabb következtetéseket az unakkuzatív-unergatív szembeállításra azért nehéz megfogalmazni, mivel a unakkuzatív mondatok többi jellegzetes szintaktikai tulajdonságát (argumentum helyettesítése a *ne* partikulával, PartP-s predikátum) nem vizsgáltam. Így arra nem deríthető ki a kutatás fényt, hogy például az unakkuzatívcsapda-hipotézis ezeknél a tulajdonságoknál is működésbe lép-e.

A további kutatás szempontjából szintén fontos kérdés a Sorace-féle skálán 6-os számmal jelzett, irányított mozgásos cselekvést jelölő igék (pl. *correre*, *camminare*, *viaggiare*) kettős természete a cselekvés télikussága szempontjából. Ezt és a *cominciare*, *finire* típusú tárgy-as mediális igék viselkedését vizsgálva arra is választ kaphatnánk, mikor alakul ki a köztesnyelvben ezen igéknél mindkét segédige kiválasztásának lehetősége.

A tárgyatlan igék viselkedése olasz L2 köztesnyelvekben az ezekről az igékről szóló nyelvészeti kutatások számára is szolgálhat új eredményekkel, ám az olasz L2 kutatása elsősorban a nyelvpedagógia segítségére lehet. A formális oktatásnak figyelembe kell vennie a természetes elsajátítás mechanizmusait, sorrendjét, hiszen csak így segítheti a nyelvi formák pontos alkalmazását (Bettoni 2007; Ellis 1994: 627). Ennélfogva a tárgyatlan igék összetett igeidős alakjainak oktatását érdemes *essere* és *avere* törzsigékkel kezdeni. Amikor a nyelvű tanulók ezeket és periférikus igék nagy részét már biztonsággal használják, kiemelt figyelmet kell fordítani a mediális és a *correre*-típusú igékre.

Irodalom

- Bettoni, C. 2007. *Imparare un'altra lingua*. Róma–Bari: Editori Laterza.
- Boyle, J. 1987. Sex differences in listening vocabulary. *Language Learning*, 37(2): 273–284.
- Chini, M. 2005. *Che cos'è la linguistica acquisizionale*. Róma: Carocci Editore.
- Csirmaz, A. 2008. Igei argumentumszerkezet. In: Kiefer, F. (szerk.) *Strukturális magyar nyelvtan 4: A szótár szerkezete*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 185–227.
- Dulay, H., Burt M., Krashen S. 1982. *Language Two*. New York: Oxford University Press.
- É. Kiss, K. 2003. Mondattan. In: É. Kiss, K., Kiefer F., Siptár P. (szerk.) *Új magyar nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 15–186.
- Ellis, R. 1994. *The study of second language acquisition*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Eszes, B. 2002. A lexikon az LFG-ben. In: Kálmán, L., Trón V., Varasdi K. (szerk.) *Lexikalista elméletek a nyelvészetben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 133–160.
- Giacalone Ramat, A. 1993. Italiano di stranieri. In: Sobrero, A. A. (szerk.) *Introduzione all'italiano contemporaneo: La variazione e gli usi*. Róma–Bari: Editori Laterza.
- Krashen, S. 1982. *Principles and practice in second language acquisition*. London: Pergamon.
- Li, T. 2006. A general model for clustering binary data. In: *KDD '05. Proceedings of the eleventh ACM SIGKDD international conference on Knowledge discovery in data mining* (Chicago, 2005. augusztus 21–24.). New York: ACM. 188–197. Elérhető: <http://www.cise.ufl.edu/~cis4930fa07dm/project/p188-li.pdf>. Letöltve: 2015. 06. 08.
- Lightbrown, P. 1984. The relationship between theory and method in second language acquisition. In: Davies, A., Cripser C. and Howatt A. P. R. (szerk.) *Interlanguage*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Loporcaro, M. 2006. L'allineamento attivo-inattivo e il rapporto fra lessico e morfosintassi. In: Cresti, E. (szerk.) *Prospettive nello studio del lessico italiano*. Atti del IX Congresso della

- Società Internazionale di Linguistica e Filologia Italiana (SILFI) (Firenze, 2006. június 14–17.). Firenze: FUP. I. 311–320.
- Loporcaro, M. 2007. On triple auxiliation in Romance. *Linguistics*, 45(1): 173–222.
- Magnelli, S., Marin, T. 2013. *Nuovo Progetto italiano 1a, 1b*. Róma: Edilingua.
- Oshita, H. 2001. The unaccusative trap in second language acquisition. *Studies in Second Language Acquisition*, 23(2): 279–304.
- Perlmutter, D. M. 1978. Impersonal Passives and the Unaccusative Hypothesis. In: *Proceedings of the 4th annual meeting of the Berkeley Linguistic Society* (Berkeley, 1978. február 18–20.). Berkeley: University of California. 157–189. Elérhető: <http://journals.linguisticsociety.org/proceedings/index.php/BLS/article/view/2198/1968>. Letöltve: 2015. 06. 08.
- Rastelli, S. 2010. *Knowledge and processing of auxiliaries in a second language: An eye-tracking study on auxiliary selection in L2 Italian*. Előadásabsztrakt. *Going Romance 24*, Universiteit Leiden, Leiden, 2010. december 9. Elérhető: <http://media.leidenuniv.nl/legacy/rastelli.pdf>. Letöltve: 2015. 06. 08.
- Rickford, J. R. 2002. Implicational scales. In: Chambers, J. K., Trudgill P., Schilling-Estes N. (szerk.) *The handbook of language variation and change*. Oxford: Blackwell. 142–167. Elérhető: <http://www.johnrickford.com/portals/45/documents/papers/Rickford-2002a-Implicational-Scales.pdf>. Letöltve: 2015. 06. 08.
- Rohlf, G. 1969. *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti III: Sintassi e formazione delle parole*. Torino: Editore Einaudi.
- Salvi, G., Vanelli, L. 2004. *Nuova grammatica italiana*. Bologna: Il Mulino.
- Selinker, L. 1972. Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 10(1–4): 209–231.
- Sorace, A. 2000. Gradients in auxiliary selection with intransitive verbs. *Language*, 76(4): 859–890.
- Tarone, E. 1982. Systematicity and attention in interlanguage. *Language Learning*, 32(1): 69–84.

Források

- Bertinetto, P. M., Burani C., Laudanna A., Marconi L., Ratti D., Rolando C., Thornton A. M. 2005. *Corpus e Lessico di Frequenza dell'Italiano Scritto (CoLFIS)*. Elérhető: <http://linguistica.sns.it/CoLFIS/Home.htm>. Letöltve: 2015. 06. 08.